

Mozaik a főváros múltjából

Hajdani csodák, letűnt varázslatok

Jön-e a bécsi hajó? Erre az izgalmas kérdésre megfelelt — jó száz és néhány éve az öreg Gellért-hegyen, a magas póznára felhúzott, kerek, nagy kosár, hirdető dédapáinknak: feltűnt már a csodás szerkezetű jármű, amit nem húz ló, nem hajt evező, sem szélből dagasztott vitorla. Csak két, ormótlan lapátkerék gyors forgása segíti előre ezt az új „micsodát” — ami nem is lehet igaz. A hitetlen, tudatlanságukban, gyermekdedségükben is kedves öregek még a képzeletükkel sem tudták felfogni, hogyan járhat az a nagy hajó. Minden alkalommal odarohantak a kikötő dobogójára: hátha mégis megleshetik a turpisságot! Kérdegették az utasokat: valóban harmincöt órával ezelőtt indultak el a császári bécsi városából? Valóban a tüzes katlan pokla fejleszt a vízből — neveléses! a vízből! — azt az erőt, amely ennek a mesebeli járműnek szárnyat ad? S az igenlésre is csak csóválták a fejüket, hümmögve, dörmögve, sóhajtván: Ez a világ sem áll már sokáig, ha ilyen ördögi masinériák száguldanak majd a Dunán!

Csak a gyerekek, a csodát habzsoló, a csábító titkokat gyorsan befogadó gyerekek vették természetesnek az új varázst, és macska ügyességgel kúsztak fel a gellérthegyi sziklákon, hadd lássák minél előbb a csodahajót. Ha pedig egy-egy garast az itteni, legelső magyar, kitűnő hírű Csillagda kapuját őrző invalidus katona kezébe csúszattak, akkor a boldogság mesebirodalma nyílt meg előttük. A rokkant hadfi bevezette őket Montedegoi Albert Ferenc csillagvizsgáló tanár úrhoz, aki szívesen tolt alájuk még széket is, hogy belenézhesse abba a titokzatos csöbe, amely az orruk elé hozta a messze füstölő „Mária Karolina” fedélzetén ide-oda topogó, bogárrnyi utasokat. S ha estéig is ott maradhattak, akkor megigézett szemük egy még sokkal nagyobb csövön a hatalmas égboltozat páratlanul gazdag fényjeleit fedezhette fel: a kék, narancssárga, zöld színekben pompázó csillagok világát, az előttük kibomló, kitáguló világmindenséget, amelynek káprázata bennük már a túlvilág incselkedése volt.

A Csillagnéző a szabadságharc alatt, 1849-ben nagyrészt elpusztult és 1851-ben helyet adott a Citadellának, a fellegrárnak, amit negyven, Pest felé irányított ágyújával a Bach-korszak emelt, állandó fenyegetésül a „rebellis” magyarok ellen.

Egy nemzetes úr keservei

„Hat krajcárért tojik a pesti tyúk egy tojást, egy pár csizma 6 Frt, a húsnak fontját pedig hét krajcárért mérik,” — írja elkésredve 1803-ban egy Pestre felvetődött vidéki. A továbbiakban arról tudósít, hogy furcsa világ van itt, mert még a cselédek is igen rátartiak: nem fogadják szívesen, ha „te”-nek szólítják őket. Fényűzésre pedig annyira hajlamosak az itteniek, hogy még a kocsisok is zseborát hordanak. A többi rendű-rangú ember beretválja bajuszát, pofaszakállt ereszt és a haját bodorítja. Egyszer favágót keresett a Rókus utcában, ahol a favágók negyede van. A leghíresebbet kereste, de nem volt otthon. A felesége éppen az ócska nadragját foltozta, s azt mondta, hogy a férje a parókásnál van, mert este bálba megy. Bizonyára a „gatyások” szálájába, hiszen a kényes természete nem engedi, hogy valami kurtakocsmába térjen be. Pesten különben a munkásoknak külön táncteremük volt. Budán azonban, a „Három kapások” szálájában mindenki táncolhatott, aki a belépődíjat lefizette.

Különös polgármester-választás

Sok pazarlást, hűtlenséget, megvesztegetést követtek el Buda közigazgatásában a török utáni időben. A polgárok sokat panaszkodtak emiatt, s ezért Erdődy György, az udvari kamara elnöke, mint a császár s király megbízottja 1737. október 3-án összehívta a polgárságot, hogy a visszaélések megszüntetésével végre rendet teremtsen a város életében. Az eddigi városi vezetőséget — csúnya

jelenetek közben kikergették — a városházáról. Ezután az elnök minden tanácsnoki székre három jelöltet állított, akik közül egynek a nevét feljegyezte a kiosztott „planketta”-ra a város jelenlevő egész polgársága és ilyen módon dobta be a szavazatát az urnába. A választás eredményeként a legtöbb szavazatot Perger János Benedek ügyvéd kapta, akit a polgármesteri tisztséggel, Pogner Bertalan szabó, akit a bírói hivattal tüntettek ki. A tanácsnoki voksokat Schulz Lőrinc asztalos, Riz Boldizsár kereskedő, Kristen Antal orvos, Glöckner János szappanfőző, Berneca János kereskedő és pénzváltó, Cettó Jakab kereskedő, Hörger János szobrász, Ecker János orvos szerették meg. Két tanácsnoki állást a király részére tartottak fenn. Két nap múlva Payerle János Mihályt választották meg jegyzőnek és kicserélték az egész hivatalnoki kart. A nagy sóprés után a küldöttség egyik tagja latin versben, „Catastrophe” címen megénekelte a nagy tisztogatást és a közérdek igazi szolgálatának szükségességét.

R. R. S.

A Sarló névjegye Budapesten

A Sarló megalakulásának negyvenedik éve alkalmából — Gombaszögön történt, 1928. augusztus 9—11-én — emlékezünk: hogyan jelent meg 1930. március 15-én a szlovákiai szocialista fiatalok küldöttsége Budapesten?

A Sarló székhelye Pozsonyban, a Lőrincapu utca 24. számú, azóta lebontott festői régi ház emeleti lakásában volt, mely Kossuth Lajos rokonának, Meszlényi Lujzának tulajdona volt. Ott határoztuk el, hogy 1930. március idusára olyan névjegyet teszünk le Budapesten, mely félreérthetetlenül jelképezni fogja a nemzeti kérdés s a nemzetiségi helyzet kelet európai megoldásának szocialista igazságát. Elhatároztuk, hogy Petőfi Sándor budapesti szobrához koszorút helyezünk, mely nemcsak minket, kisebbségi sorsban élő magyarokat képvisel, hanem valamennyi szomszédunkat, a dunai népeket. Egyforma szélességű és egyforma hosszúságú magyar, szlovák, cseh, horvát, szerb és román nemzeti színű szalagokat készítetünk, az egyenjogúság jelképeként. A szalagokat átfogta a szocializmust jelző vörös színű szélesebb szalag. Ezen ez a felirat állt: *Az új márciusért — a pozsonyi Sarló.*

Balogh Edgár, a Sarló vezetője, a delegáció tagjaival azokat a sarlósokat választotta, akiknek érvényes csehszlovák útlevelük volt. Így lett budapesti koszorúvivőnk Terebessy János és Varga Imre, két jogszigorló. Az útiköltséget is kölcsön kellett vennünk, a Sarlónak éppen nem volt pénze. Varga Imre szerezte meg a pénzt, ő is fizette vissza. A vörös szalagot Pozsonyban vettük meg, a többi Budapesten készítettük el. A tervet a koszorúzóknak jelentették a rendőrségnek.

Mikor a koszorú és a szalagok már a két küldött kezeügyében volt, Andréka, a budapesti rendőrség akkori főkapitány-helyettese, megtiltotta a koszorú elhelyezését s — amit ugyan csak kértek barátaink —, egy beszéd elmondását a szobor körül csoportosuló egyetemi hallgatók előtt. Andréka kötelezvényt íratott alá a két sarlóossal, hogy tervüktől elállnak. Terebessy azonnal mindezt megtáviratozta Pozsonyba.

Ekkor úgy döntöttünk, hogy egy harmadik társunkat küldjük el Budapestre, helyezze el ő a koszorút a szalagokkal Tancsics Mihály sírjára, a Kerepesi temetőben. Az új küldöttet nem köti a főkapitány-helyettes által kikényszerített reverzális. Mivel útlevelé Brogyányi Kálmán bölcsész-hallgatónak volt, ő ment harmadiknak Budapestre.

Így aztán 1930. március 15-én, szombaton délelőtt a Petőfiinek szánt koszorút Tancsics kapta. Két pesti barátunk: dr. Fábrián Dániel orvos és a roznányi származású Vass László tanárjelölt, összeismertették Brogyányit Farkas István szocialdemokrata országgyűlési képviselővel. Tancsics sírjához a sarlósokat Farkas István is elkísérte.

Másnap a Népszava közölte a Tancsics-sír fényképét a sarlósok koszorújával és a szalagokkal. A tudósításból kiderült, hogy beszéd nem hangzott el a temetőben, ellenben fehér borítékban írásbeli üzenet került a koszorúhoz, ezzel a szöveggel: „A csehszlovákiai új magyar nemzedék Sarló-szervezete történelmi hivatásának szimbólumaként helyezi e koszorút a magyar, szlovák, cseh, román, horvát és szerb nemzetek színeivel Tancsics Mihály sírjára. A Duna-medencei kis népek egymásra utaltságát és közös történelmi sorsmegoldását kerestük Kossuth Lajos szellemében, kiegészíteni akarván 1848 forradalmi vívmányait”.

Körülbelül abban az órában, amikor a koszorúzás a Kerepesi temetőben lezajlott, a pozsonyi Lőrincapu utcában összegyűltek a sarlósok. Váratlan vendégük is akadt, Dienes László, a Korunk főszerkesztője (1945 után haláláig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója), aki akkor Berlinből jött át Pozsonyba, ahol előadást tartott az első szovjet ötéves tervről. (Ezt az előadást én vezettem be.) A Sarló gyűlése feszült légkörben zajlott le. Március idusát nem ünnepelhette senki Pozsonyban, ezt az összejövetelt azonban a csehszlovák rendőrség nem bántotta. Balogh Edgár előadása volt a matiné lényege. Baloghon kívül Peéry Rezső beszélt, aki az 1848/49. szabadságharc társadalomtudományi képét rajzolta fel Szabó Ervin könyve nyomán, s kiemelte Tancsics Mihály szerepét. Boross Zoltán jogszigorló Kossuth Lajos Dunai Konföderációját ismertette.

Az akkori viszonyok közt a pozsonyi matiné, amelyről egy délutáni pozsonyi magyar napilap azonnal terjedelmes beszámolót közölt, épp oly vihart váltott ki, mint a budapesti Sarló-koszorú. Farkas István képviselő ugyanis a Sarló koszorúja miatt interpellált az országgyűlésben. Az interpellációival foglalkozott az egész magyar sajtó. A hírányagot a távirati irodák eljuttatták külföldre is. Főleg Csehszlovákia és a dunai államok napisajtója heteken át foglalkozott a Sarlóval.

Farkas István beszédében, melyet állandóan megzavartak a belügyminiszter és az Egységpárt képviselőinek közbekiáltásai, ismertette a Sarló alapszabályait, elmondta a koszorú történetét, s tiltakozott a budapesti rendőrség eljárása ellen. Szcitovszky Béla belügyminiszter izgatottan válaszolt. Kijelentette, hogy a koszorú vörös szalagja és a „kisantant-színek” ellentünetésre adtak volna okot, ezért eltanácsolták a sarlósokat a Petőfi-szobor megkoszorúzásától. A belügyminiszter és a közbeszólók szerint a Sarló a „csehek és Benes csatlósa”.

Ilyen beállítás ellen védekezniünk kellett, nemcsak Pozsonyban, hanem Budapesten is. Így jött létre a Sarló álláspontját rögzítő nyilatkozat, mely 1930. március 23-án jelent meg a Pesti Naplóban, kilenc sarlós aláírásával. A nyilatkozat visszautasítja Szcitovszky Béla állításait. A Sarló — hangoztatta Balogh Edgár, a nyilatkozat szövegezője — történelmi helyzetének belső törvényei szerint igazodik a magyar nép osztályérdekeihez. A csehszlovák hatóságok éppúgy betiltották a Sarló regös mozgalmát, mint a budapesti rendőrség a Petőfi-szobor megkoszorúzását. Ízenként szedte szét az írás Szcitovszky vádjait. „Hiszünk azt, hogy a magyar népet belső szociális válsága és kisebbségi balsorsa a kelet európai szükségességek legéresebb kihozzantójává érleli meg” — fejeződik be a Sarló nyilatkozata.

Közben Budapesten összeült az Ifjúsági Parlament, melyen a szegedi és miskolci küldöttek elismerően méltatták a Sarlót. A miskolci jogászok Kötörő című röpirata azonosította magát a Sarlóval. Erre a reakciós, jobboldali diákegyesületek rátámadtak a MEFHOSZ-ra, a hivatalos diákszervezetre, s azzal vádolták meg, hogy a sarlósokkal cimborál. Egy hét alatt olyan örvénylés támadt a magyar és a külföldi sajtóban (még a párizsi lapok is foglalkoztak a Sarlóval), amelyet senki sem képzelt el. Megszólt a magyar emigráció is, Jászi Oszkár, Szende Pál és mások. De bárki szólt is, bármi hangzott is el: a Sarló győzött. Megfogalmazott egy értelmiségi magatartást: *a néppel és a népért mindhalálig!*

Szalatnai Rezső